

УДК 329

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.67>

АВСТРОМАРКСИЗМ ТА ІДЕЙНО-ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНИХ ПАРТІЙ

Геннадій Шипунов

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2961-3516>*

У статті здійснено комплексне дослідження ідейно-теоретичних та інституційно-організаційних засад формування і еволюції європейської соціал-демократії у ХХ столітті крізь призму розмежування з комунізмом (більшовизмом). Основну увагу зосереджено на концепції демократичного соціалізму як альтернативній моделі соціалістичного розвитку, що постала внаслідок доктринального та організаційного розколу міжнародного робітничого руху після Першої світової війни.

Обґрунтовано, що вирішальну роль у цьому процесі відіграли ідеї Карла Каутського та австромарксизм, які заклали теоретичні підвалини поєднання соціалізму з демократією, парламентаризмом і політичним плюралізмом. Проаналізовано критичну оцінку К. Каутським більшовицької революції та радянської моделі «соціалістичного будівництва», яку він трактував як заперечення демократичних, так і соціалістичних принципів. Доведено, що у межах австромарксизму, зокрема в працях Отто Бауера та програмних документах Соціал-демократичної робітничої партії Австрії («Лінцська програма»), було сформульовано цілісну концепцію демократичного соціалізму, що ґрунтувалася на принциповій відмові від диктатури пролетаріату, насильницьких методів соціальних перетворень і громадянської війни, натомість утверджуючи парламентський шлях до соціалізму.

Окрему увагу приділено інституційному закріпленню демократичного соціалізму як офіційної доктрини європейської соціал-демократії у Франкфуртській декларації Соціалістичного Інтернаціоналу 1951 р. Розкрито її значення для остаточного ідеологічного розриву з комунізмом, утвердження доктринального плюралізму та трансформації соціал-демократичних партій у «всеохоплюючі» політичні організації. На прикладі «Годесберзької програми» Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН) показано, як демократичний соціалізм став основою переходу від класово орієнтованих партій до партій «усього народу» та забезпечив соціал-демократії здатність адаптуватися до змін соціальної структури західних суспільств у другій половині ХХ століття.

Ключові слова: демократичний соціалізм, австромарксизм, соціал-демократія, Карл Каутський, Отто Бауер, комунізм, більшовизм, ідеологічна трансформація політичної партії, організаційна трансформація політичної партії.

Упродовж ХХ століття основний альтернативний комунізму напрям ідеологічної та інституційно-організаційної еволюції лівих політичних партій був означений розвитком європейських соціалістичних (соціал-демократичних) партій, які представляли ідеологічні принципи соціал-реформізму та демократичного соціалізму.

Значимо, що інституційне розмежування між революційною (комуністичною) та реформістською (соціал-демократичною) версіями марксизму відбулося у 1919–1923 рр., коли, з одного боку, в березні 1919 р. був утворений Третій Інтернаціонал (Комінтерн), а з іншого – відновлена діяльність Другого Інтернаціоналу (червень 1920 р.) та створений Віденський Інтернаціонал (лютий 1921 р.), які у 1923 р. об'єдналися у Соціалістичний робітничий Інтернаціонал. У доктринальному форматі цей розкол також завершився

© Шипунов Г., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

після Першої світової війни з остаточним оформленням основних ідей лідерів австрійської соціал-демократії в концепцію австромарксизму¹ та її широкою популяризацією в Європі. В цьому контексті треба звернути увагу на те, що саме представників австромарксизму більшовики у рамках концепції «третього періоду», яка була розвинута й остаточно закріплена під час VI конгресу Комінтерну (серпень–вересень 1928 р.), вважали «найнебезпечнішими зрадниками та ворогами пролетаріату і комунізму».

Визначальними на цьому етапі з погляду остаточного ідеологічного розмежування між соціал-демократією та комунізмом (більшовизмом) стали погляди К. Каутського, які знайшли свій логічний розвиток саме у політичній доктрині австромарксизму. Зауважимо, що ідеологічні розходження К. Каутського з лівими (революційними) соціал-демократами (йдеться насамперед про більшовиків на чолі з Володимиром Леніним) набули чітких обрисів напередодні Першої світової війни та надзвичайно загострились на тлі категоричного неприйняття ним більшовицької революції та самої суті встановленого більшовиками політичного режиму (особливо після розгону Установчих зборів), що у підсумку і призвело до повного розриву між ними. «Більшовизм переміг у Росії, але соціалізм зазнав там поразки», – наголошував К. Каутський у 1919 р. у праці «Тероризм і комунізм» [1, с. 175, с. 182–185].

Основа проблема більшовиків, за його твердженням, полягала у тому, що заради завоювання та утримання влади вони спочатку відмовились від своїх демократичних принципів, а згодом і від соціалістичних. Причому логіка розгортання цієї послідовності була невідворотною, адже, за К. Каутським, без демократії немає соціалізму. «Там, де соціалізм неможливий на демократичній основі, де більшість населення відкидає його, там не прийшов для нього час взагалі», – зазначав він [1, с. 193]. Тому встановлення більшовиками власної диктатури заради утримання влади та їхнє спотворене уявлення про можливість досягнення соціалізму за допомогою цієї диктатури та громадянської війни приречли соціалістичне будівництво в Росії на поразку. «Спадковий гріх більшовизму – витіснення демократії урядовими формами диктатури, яка має один лише сенс: необмежене самовладдя однієї особи або невеликої, міцно зв'язаної організації», – зауважував німецький мислитель [1, с. 190].

Отже, засаднича ідея концепції К. Каутського – соціалізм може розвинутиись тільки на міцному ґрунті демократії, яка представлена такими основними інститутами, як: загальне виборче право, парламентаризм та багатопартійність. Спираючись на це положення, він інтерпретує такі фундаментальні положення марксизму, як класова боротьба та революція. «Демократія із загальним, прямим виборчим правом є метод, за допомогою якого класова боротьба перетворюється з кулачної на боротьбу думок, де здобути перемогу може лише той клас, який інтелектуально та морально переріс свого противника. Демократія – єдиний метод, за допомогою якого можуть бути вироблені вищі форми життя, для культурної людини втілювані соціалізмом», – зазначав К. Каутський [1, с. 131–132, с. 166–167, с. 177–178, с. 193, с. 195–196, с. 200–203]. Тож класова боротьба відбувається не у формі нищівного громадянського протистояння, а як цивілізована парламентська конкуренція між різними партіями, які, представляючи інтереси певних класів, за демократії водночас мають відстоювати інтереси всього суспільства. «Кожна партія бореться за певні класові інтереси, але змушена висувати ті сторони цих

¹ Вперше термін «австромарксизм» використав у своїх статтях американський теоретик марксизму та публіцист Л. Будін для позначення групи австрійських соціал-демократів (зокрема, О. Бауера, М. Адлера, К. Реннера, Р. Гільфердінга), які у 1904 р. об'єднались у науковий гурток для спільного вивчення та критики марксизму, а також інших політичних і філософських теорій.

інтересів, які пов'язані із загальними інтересами всього народу», – наголошував К. Каутський [1, с. 154].

За таких умов абсолютно іншого змісту набуває революційна боротьба. Це вже не роздмухування глобального кривавого протистояння, не війна на тотальне винищення класових ворогів, не руйнування усього, що було створено за попередньої системи, а поступове поширення ідей соціалізму, посилення пролетаріату та загострення класової боротьби у проаналізованому нами розумінні, що у підсумку перетворить соціалізм на ту світову рушійну силу, яка все більше визначатиме життя усіх держав. «Ми стоїмо перед всесвітньою революцією. Але вона розгоргатиметься не на шляхах диктатури, не за допомогою гармат і кулеметів, не у винищенні політичних і соціальних супротивників, а у демократії та людяності», – зауважував К. Каутський [1, с. 204].

Отже, можемо констатувати, що соціалізм для нього – це результат інтелектуального та морального розвитку як окремої людини, так і суспільства загалом, популяризації його ідей серед населення, мирної міжкласової конкуренції у рамках демократичних інститутів. Це гуманістичний ідеал суспільства, найвища форма його еволюції. Іншими словами, на нашу думку, К. Каутський ототожнює соціалізм, демократію та гуманізм. Тобто соціалізм може бути лише демократичним, або в іншому разі не бути взагалі. Тож більшовицький підхід у цьому контексті він розглядав як спотворення самої ідеї соціалізму: їхній соціалізм – це за своєю суттю не соціалізм у принципі. Це повний крах ідеалів гуманізму. Тому він сформулював таке завдання європейського соціалізму щодо «комунізму»: «турбуватись про те, щоб моральна катастрофа одного, певного методу соціалізму не стала катастрофою соціалізму взагалі; щоб було проведено чітке розмежування між цим та марксистським методом, і щоб масова свідомість сприйняла це розмежування» [1, с. 182].

Одним із найпоширеніших виконавців згаданого завдання став О. Бауер, визначний теоретик австромарксизму та співорганізатор Віденського Інтернаціоналу. Деякі дослідники саме йому приписують авторство терміна «демократичний соціалізм», який він визначив як «економічну самодіяльність усього народу» [3, с. 31]. Здійснення переходу до цього нового суспільного стану та його подальший розвиток О. Бауер пов'язував тільки з мирною, творчою роботою за «політично провідної ролі соціал-демократів у державі». Тобто він категорично відкидав насильницькі методи соціальних перетворень, необхідність встановлення диктатури пролетаріату (партії робітничого класу) і тотального руйнування державного та виробничого апарату капіталістичної системи. «Ми повинні шляхом планомірно організованої роботи, цілеспрямовано, крок за кроком, поступово побудувати соціалістичне суспільство. Усі ... заходи, які приведуть нас до соціалізму, мають бути ретельно обмірковані... Не можна руйнувати капіталістичну організацію виробництва, не створюючи одночасно соціалістичної», – наголошував О. Бауер. Водночас він дистанціювався від соціал-реформістів, демонструючи свою відданість, принаймні у теоретичному вимірі, революційному марксизму: «Ця точка зору немає нічого спільного з переконаннями вузькокобих ревізіоністів і реформістів... Соціальна революція передбачає завоювання політичної влади пролетаріатом, а пролетаріат може завоювати державну владу тільки революційними методами...» [3, с. 8, с. 32].

Практичну реалізацію своїх ідейно-теоретичних поглядів О. Бауер значною мірою пов'язував з діяльністю Соціал-демократичної робітничої партії Австрії. Саме він став автором її програми, яка була ухвалена у 1926 р. на партійному з'їзді у місті Лінц («Лінцська програма»). Ідеологічний фундамент цієї програми становили три основні елементи «демократичного соціалізму»: *політична демократія* (загальне виборче право, демократичні методи управління як на загальнодержавному рівні, так і всередині самої партії);

економічна демократія (розширення прав робітників і службовців на співучасть в управлінні підприємствами та всією економікою за допомогою виробничих рад, профспілок та палат праці); *соціальна демократія* (створення ефективної системи соціального захисту, яка б охоплювала все суспільство).

Принциповими з погляду остаточного розриву соціал-демократії з комунізмом (більшовизмом), на нашу думку, стали такі положення «Лінцької програми» [8]: по-перше, необхідність захисту інтересів усього трудящого населення, у тім числі селянства, дрібної буржуазії, державних службовців, представників розумової праці (попри те, що партія у своїй назві позиціонувала себе як робітничу).

По-друге, оригінальне розширене трактування класової боротьби як протистояння між дотриманням традиції та прагненням мас до перетворень у суспільній, культурній і державній сферах; між пануванням авторитаризму та прагненням народу до свободи і самоуправління; між суспільним устроєм, що ставить розумову та фізичну працю на службу капіталу, та устроєм, за якого як фізична, так і розумова праця будуть орієнтовані на благо всього народу.

По-третє, принципова відмова від насильства як методу здійснення соціальних перетворень (головним завданням партії було проголошено завоювання державної влади лише парламентським, демократичним шляхом, засобом залучення на свій бік більшості населення для «подолання капіталістичного та побудови соціалістичного суспільного устрою»).

По-четверте, принципова відмова від встановлення диктатури пролетаріату та проголошення демократичних методів основними засобами управління у разі приходу до влади. Застосування насильства допускалось лише у двох випадках: якщо буржуазія розв'яже громадянську війну для знищення демократії, а також якщо буде організований збройний закордон проти влади робітничого класу або змова за участю іноземних контрреволюційних сил. В останньому випадку засобом подолання спротиву буржуазії мала стати диктатура [8].

Отже, можемо констатувати, що австромарксизм у міжвоєнний період заклав ціннісні основи та надав імпульс для подальшої ідеологічної та організаційної еволюції європейської соціал-демократії вже після Другої світової війни. Зауважимо, що перемога у війні над крайньо правими ідеологіями фашизму та націонал-соціалізму зумовила неабияке зростання політико-ідеологічної популярності лівих партій, перетворення їх на значущих суб'єктів політичного процесу, здатних визначати суспільно-політичний та соціально-економічний порядок денний європейських держав. Це поставило перед некоммуністичними лівими завдання чіткого ідеологічного позиціонування щодо засадничих питань політичного й економічного розвитку, особливо на тлі оцінки досвіду соціалістичного будівництва у СРСР.

Такою ідеологічною базою для західноєвропейських соціалістичних і соціал-демократичних партій стала саме концепція демократичного соціалізму, що було зафіксовано в 1951 р. у Франкфурті-на-Майні під час організаційного з'їзду тридцяти чотирьох соціалістичних і соціал-демократичних партій з відновлення Соціалістичного Інтернаціоналу. Ухвалена декларація принципів Соцінтерну («Цілі та завдання демократичного соціалізму»), по суті, відтворила та розвинула основні положення «Лінцької програми» (австромарксизму).

Тож у Франкфуртській декларації [2], по-перше, категорично означено та закріплено розрив із комуністами, яких соціалісти однозначно характеризували як одну з найбільших загроз соціалізму, руху до свободи та соціальної справедливості. «Комуністи брешуть,

відносячи себе до соціалістичної традиції. Насправді вони спотворюють цю традицію до невпізнання. Вони створили жорстку догматичну систему, яка несумісна з критичним характером марксизму», – йдеться у документі [2].

По-друге, проголошено відмову від ідеологічного догматизму та встановлено доктринальний плюралізм. Марксизм більше не розглядався як єдино правильне вчення про технологію побудови соціалізму – він став лише одним із можливих підходів: «Соціалізм є міжнародним рухом, який не вимагає єдиних підходів. Неважливо, чи будують соціалісти свої переконання на основі марксизму або інших методів аналізу суспільства...».

По-третє, визначено соціалізм та демократію як взаємодетермінуючі феномени. Досягти соціалізму можна тільки засобом демократії, а демократія повною мірою може бути реалізована лише за допомогою соціалізму: «Соціалізм – це демократія в одній з її вищих форм». Отож, побудова нового, соціалістичного суспільства – це шлях реформ, шлях демократичної, парламентської боротьби, а не кривавого міжкласового протистояння та всесвітньої пролетарської революції. Тому представники Соцінтерну відмовлялись розглядати соціалістичне будівництво в категоріях диктатури пролетаріату та класової боротьби, прагнучи перетворити соціалізм і соціалістичні партії на ідеологію та політичні організації для всього суспільства, а не лише для робітничого класу: «Соціалізм звертається до всіх людей, які вірять, що експлуатація людини людиною має бути знищена» [2].

По-четверте, концептуалізовано демократичний соціалізм крізь призму чотирьох категорій: як *політичну демократію* (загальне виборче право, парламентаризм, створення інституційних умов для існування та забезпечення прав опозиції, рівність усіх громадян перед законом, незалежна судова система, право на створення культурних автономій, заперечення будь-яких диктатур); як *економічну демократію* (пріоритет суспільних інтересів над інтересами приватної власності, подолання безробіття, створення ефективної системи соціального захисту та справедливого розподілу прибутків, співіснування суспільної та приватної власності, поєднання соціалістичного планування та економічної децентралізації); як *суспільну демократію* (соціалізм як забезпечення базових людських потреб усіх членів суспільства; як ліквідація усіх видів дискримінації між різними соціальними групами; як звільнення та розвиток кожної окремої людини, її культурно-духовна та наукова еволюція); як *міжнародну демократію* (поширення та реалізація ідей демократичного соціалізму у всьому світі, забезпечення глобального миру та безпеки на основі розвитку демократії на міжнародному рівні, міжнародне співробітництво та роззброєння) [2].

Оформлення згаданих положень Франкфуртської декларації (принципів демократичного соціалізму) як, по суті, офіційної політичної доктрини європейської соціал-демократії, що ознаменувало її остаточне ідеологічне й інституційно-організаційне відмежування від комунізму (більшовизму), зумовило необхідність проведення відповідних реформ у кожній окремій соціалістичній та соціал-демократичній партії, які прийняли ці принципи, а отже, внесення суттєвих коректив у їхні партійні програми. Зокрема, перехід на позиції демократичного соціалізму був відображений у нових програмах двох найстарших соціал-демократичних партій – Соціалістичної партії Австрії («Віденська програма» 1958 р.) та СДПН («Годесберзька програма» 1959 р.)².

У цьому контексті треба зауважити, що оновлена програма німецьких соціал-демократів, ухвалена на партійному з'їзді у Бад-Годесберзі, стала одним із основних орієнтирів для ідеологічної еволюції європейської соціал-демократії на наступні тридцять років. Така її політична привабливість, на нашу думку, була зумовлена тим, що вона пропонувала

² Символічно, що одним із авторів обох програм був син К. Каутського – Бенедикт Каутський.

адекватні відповіді на виклики, які постали перед тогочасним європейським соціалістичним рухом. Ці виклики були детерміновані потребою вирішення такої засадничої проблеми: як ефективно подолати партійне минуле з тим, аби якнайкраще адаптуватись до нової політичної та економічної реальності, за якої суспільно-політичний простір перестав бути ареною міжкласового зіткнення та революційної боротьби пролетаріату за свої права.

Треба наголосити, що подолання пауперизації робітничого класу та досягнення у західному суспільстві у 1950–1960 рр. ідеологічного консенсусу («згоди відносно основ» суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку) призвело до зведення гострих політичних конфліктів між лівими та правими до мінімуму, а також до поступової втрати універсальними ідеологіями своєї політико-мобілізаційної значущості. Як наслідок, подальше вузьке зосередження соціалістичних і соціал-демократичних партій на представленні та захисті інтересів лише однієї соціальної групи (робітників) загрожувало їм суттєвими електоральними втратами та політичною маргіналізацією.

Тож у 1953 р., коли за результатами парламентських виборів німецькі соціал-демократи порівняно з виборами 1949 р. втратили незначну частину (0,4 %) голосів виборців, а їхні головні конкуренти з правоцентристського блоку Християнсько-демократичного союзу Німеччини/Християнсько-соціального союзу в Баварії (ХДС/ХСС), навпаки, значно збільшили свою підтримку (на 14,2 %) [4], у СДПН розпочалась тривала внутрішньопартійна дискусія щодо необхідності реформування ідеологічних засад діяльності партії та її організаційної структури, основним результатом якого мало стати саме збільшення електоральної підтримки. «Йшлося не про те, аби змінити політику, а скоріше про те, як її краще “продати”», – зауважують Х. Поттхофф і С. Міллер [7, с. 193].

Зокрема, один із лідерів СДПН К. Шмід у цьому контексті запропонував «викинути ідеологічний баласт», до якого у процесі дискусії зарахували партійні символи та традиції – червоний прапор, звертання «товариш», звичай говорити один з одним на «ти»; а також, що найголовніше, – увесь комплекс ідеологічних установок марксизму, який складав базис партійної програми. Щодо організаційного виміру, то тут передбачалось, що реформа буде спрямована передусім на внутрішньопартійну децентралізацію (зменшення влади партійного апарату, зміну структури керівництва партією і парламентською фракцією) та оновлення керівних кадрів. Усе це у сукупності мало призвести до модернізації партії та тієї політики, яку вона здійснювала [7, с. 193–194]. Кінцевим результатом внутрішньопартійної дискусії щодо зміни політичного курсу СДПН стало саме ухвалення «Годесберзької програми», яка, по суті, заклала дві концептуальні основи сучасної соціал-демократії – стратегію «народної партії» та установку на реформування, а не на тотальне знищення капіталізму [7, с. 195–202].

Нова стратегія була визначена переходом від позиціонування СДПН як партії робітничого класу до проголошення себе партією «усього народу» (йдеться, по суті, про перехід до моделі «всеохоплюючої» партії [6]). «Соціал-демократична партія перетворилась з партії робітничого класу на партію народу», – йдеться у програмі [5]. В доктринальному аспекті це означало відмову від догматизму ідеологічних установок марксизму, про який у програмі взагалі напруму не згадувалось. Тож марксизм перестав бути детермінуючою основою ідеології соціал-демократів (марксизм більше не інтерпретували як єдино правильне вчення про технології побудови соціалістичного суспільства – він став лише одним із можливих підходів). На цьому тлі соціал-демократична партія розглядалась як спільнота людей з різними віруваннями та переконаннями, згода яких ґрунтується на спільних моральних цінностях та політичних цілях, що сягають своїм корінням у християнську етику, гуманізм і класичну філософію. Такими основними цінностями та водночас

цілями демократичного соціалізму було проголошено рівність, свободу, справедливість і добробут. «Ліквідувати привілеї пануючих класів, принести всім людям свободу, справедливість і добробут – таким був та є сенс соціалізму», – констатовано у «Годесберзькій програмі» [5].

Варто зауважити, що відмова від ідеологічної монополії марксизму в контексті концептуалізації соціалізму полягала у відході від матеріалістичного розуміння історії, у рамках якого соціалізм поставав як логічна історична закономірність, результат розгортання соціальної еволюції, зумовленої дією матеріальних факторів. Ідеться про те, що у «Годесберзькій програмі» соціалізм визначений відповідно до стрижневого принципу бернштейніанства – «рух – все, кінцева мета – ніщо». Тобто не як певна конкретизована й об'єктивована завершальна мета соціального прогресу, а як морально-ціннісний ідеал, що потребує перманентної боротьби за його втілення. «Демократичний соціалізм... не бажає проголосувати жодних кінцевих істин... Соціалізм є постійним завданням – домагатись свободи та справедливості, зберігати їх і бути збереженими в них», – наголошено у програмі [5].

Так само абсолютно у дусі бернштейніанства, а не «класичного» марксизму, було визначено курс на побудову нового суспільно-політичного й економічного устрою шляхом мирного, демократичного реформування капіталістичного суспільства. В економічному аспекті це передбачало насамперед відмову від вимог тотальної націоналізації власності та впровадження системи загального державного планування. Тому доцільною визнавалась побудова змішаної економіки на базі ефективного поєднання суспільної та приватної власності, вільного ринку з його конкуренцією та методів адміністративного планування. «Конкуренція – наскільки можливо, планування – наскільки необхідно!», – таким стало нове головне гасло економічної політики соціал-демократів [5].

Внутрішньопартійна реорганізація СДПН також мала на меті її перетворення з партії робітничого класу на партію «усього народу». Зокрема, у довоєнний період соціал-демократична партія пропонувала своїм членам, за словами О. Бауера, «батьківський дім та сенс життя» у вигляді різноманітних товариств або клубів за інтересами (спортивних, культурно-освітніх, дозвільних тощо), діяльність яких охоплювала всі сторони їхнього життя [7, с. 197–198]. Це, з одного боку, сприяло політико-ідеологічній консолідації членів партії, посилювало відчуття причетності до неї, зміцнювало їхню партійну дисципліну, а з іншого – ізолювало їх від решти суспільства, що, як наслідок, перешкоджало поширенню у ньому соціалістичних ідей і популяризації самої партії. Тому головним завданням організаційної реформи стало відкриття партії для всього суспільства.

Основні кроки у напрямі реалізації цього завдання були здійснені у рамках внутрішньопартійної децентралізації, зокрема перенесення наголосу в партійній діяльності з центрального на місцевий і регіональний рівень. Причому головну роль тут мали відіграти саме місцеві, незалежні від партійного апарату лідери. За словами Х. Поттхоффа та С. Міллер, для створення образу СДПН як «народної партії» було вкрай важливо висунути на провідні ролі у партії таких політиків, які з огляду на свою позицію не залежали від партійного апарату, а також завдяки своїй діяльності та публічним виступам здобули популярність і любов серед широких верств населення [7, с. 197–199]. Ці місцеві політики заробили свій авторитет, турбуючись про задоволення повсякденних потреб співгромадян, які належали до різних соціальних прошарків, що і сприяло поширенню ідей демократичного соціалізму та популяризації соціал-демократичної партії у всьому суспільстві, а не тільки в окремій його групі.

Тож проведені ідеологічні та організаційні зміни (фактична відмова від ідеологічних установок марксизму, категоричне відмежування від комунізму, офіційне затвердження

демократичного соціалізму як офіційної доктрини партії, внутрішньопартійна децентралізація зі зменшенням влади партійного апарату та з наголосом на посилення роботи місцевих і регіональних осередків, оновлення партійних кадрів) дали змогу СДПН відійти від старого образу «партії робітничого класу» та утвердитись як «народна партія», за яку під час виборів голосують представники різних соціальних груп. Це дало змогу німецьким соціал-демократам подолати зумовлені особливостями попередніх етапів партійного розвитку перешкоди на шляху розширення своєї електоральної бази.

На нашу думку, саме політико-практична ефективність вибраної нової стратегії «народної партії» з демократичним соціалізмом як офіційної партійної ідеології, яка (ефективність) була засвідчена постійним зростанням електоральної підтримки СДПН на наступних після 1959 р. чотирьох парламентських виборах (у період 1961–1972 рр.) [4] та, як наслідок, першим у повоєнній історії входженням до складу уряду ФРН у рамках «великої коаліції» з ХДС/ХСС (у 1966 р.), зумовила її визначальний вплив на подальший розвиток європейської соціал-демократії.

Отже, можемо констатувати, що австромарксизм та концепція демократичного соціалізму стали теоретичним і практичним підґрунтям ідейно-інституційної трансформації європейської соціал-демократії від класово орієнтованих партій до «всеохоплюючих» політичних організацій. Крім того, в контексті утвердження концепції демократичного соціалізму як офіційної ідеології соціал-демократичних партій ми зафіксували тенденцію її поступового зміщення вправо у межах «ліво-правого» партійно-ідеологічного спектра: якщо станом на 1914 р. вона була ідеологічною основою «марксистського центру» та ґрунтувалась на ідейно-теоретичних установах К. Каутського, то після Другої світової війни її сутнісне наповнення все більше і більше почали формувати ідеї Едуарда Бернштейна (це засвідчила, зокрема, «Годесберзька програма»). Наслідком такої ідеологічної еволюції стало максимальне наближення концепції демократичного соціалізму до концепції ліберального соціалізму, який, своєю чергою, утворює нині у центрі політико-ідеологічного спектра спільне ідеологічне поле із соціальним лібералізмом. Саме така еволюція з поступовим ідеологічним зсувом у бік реформізму та ліберального соціалізму забезпечила соціал-демократії здатність адаптуватися до змін соціальної структури західних суспільств і зберегти свою політичну релевантність у другій половині ХХ століття.

Список використаної літератури

1. Каутський К. Тероризм і комунізм / пер. з нім. Берлін–Київ, 1920. 204 с.
2. Aims and Tasks of Democratic Socialism. Declaration of the Socialist International adopted at its First Congress held in Frankfurt-on-Main on 30 June–3 July 1951. URL: <https://www.socialistinternational.org/our-meetings/congresses/i-frankfurt/> (дата звернення: 28.01.2026).
3. Bauer O. Der Weg zum Sozialismus. Berlin: Freiheit, 1919. 32 s.
4. Bundestag election. URL: <https://www.bundeswahlleiterin.de/en/bundestagswahlen/1953.html> (дата звернення: 28.01.2026).
5. Godesberg Program of the SPD (November 1959), published in: German History in Documents and Images. URL: <https://germanhistorydocs.org/en/occupation-and-the-emergence-of-two-states-1945-1961/godesberg-program-of-the-spd-november-1959> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Kirchheimer O. The Transformation of the Western European Party Systems. *Political Parties and Political Development* / J. LaPalombara, M. Weiner (eds.). Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1966. P. 177–200.

7. Potthoff H., Miller S. The Social Democratic Party of Germany 1848–2005 / translated by M. Kane. Bonn : Dietz Verlag, 2006. 496 p.
8. Programm der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Deutschösterreichs. Beschlossen vom Parteitag zu Linz am 3. November 1926. URL: <https://www.marxists.org/deutsch/geschichte/oesterreich/spoe/1926/linzerprog.htm#top> (дата звернення: 28.01.2026).

AUSTROMARXISM: IDEOLOGICAL AND INSTITUTIONAL TRANSFORMATION OF SOCIAL DEMOCRATIC PARTIES

Hennadii Shypunov

Ivan Franko National University of Lviv,

Faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science

Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-2961-3516>

The article presents a comprehensive study of the ideological-theoretical and institutional-organizational foundations of the formation and evolution of European social democracy in the twentieth century through the prism of its differentiation from communism (Bolshevism). The main focus is placed on the concept of democratic socialism as an alternative model of socialist development that emerged as a result of the doctrinal and organizational split within the international workers' movement after the First World War.

It is substantiated that the ideas of Karl Kautsky and Austromarxism played a decisive role in this process by laying the theoretical foundations for combining socialism with democracy, parliamentarism, and political pluralism. The article analyses Kautsky's critical assessment of the Bolshevik Revolution and the Soviet model of "socialist construction", which he interpreted as a negation of both democratic and socialist principles. It is demonstrated that within the framework of Austromarxism – particularly in the works of Otto Bauer and the programmatic documents of the Social Democratic Workers' Party of Austria (the Linz Programme) – a coherent concept of democratic socialism was formulated. This concept was based on a principled rejection of the dictatorship of the proletariat, violent methods of social transformation, and civil war, while affirming a parliamentary path to socialism.

Special attention is paid to the institutional consolidation of democratic socialism as the official doctrine of European social democracy in the Frankfurt Declaration of the Socialist International in 1951. The article reveals its significance for the final ideological break with communism, the establishment of doctrinal pluralism, and the transformation of social democratic parties into "catch-all" political organizations. Using the example of the Godesberg Programme of the Social Democratic Party of Germany (SPD), the study demonstrates how democratic socialism became the basis for the transition from class-oriented parties to "people's parties" and enabled social democracy to adapt to changes in the social structure of Western societies in the second half of the twentieth century.

Key words: democratic socialism, Austromarxism, social democracy, Karl Kautsky, Otto Bauer, communism, Bolshevism, ideological transformation of a political party, organizational transformation of a political party.

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026